

УДК 930.85 (008)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/50-8>**Юрій ПОЛИЩУК,***orcid.org/0000-0002-5803-7143**студент II курсу магістратури історичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна) yuriiy.polishchuk@ukr.net*

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ МИСТЕЦЬКОГО ПРОЕКТУ «МОЄ СЕРЦЕ ПУСТЕ ЯК ДЗЕРКАЛО – ОДЕСЬКИЙ ЕПІЗОД» В КОНТЕКСТІ ПОСТГУМАНІСТИЧНОЇ ІСТОРІЇ

Стаття присвячена аналізу мистецького проекту Жана Марії Тосатті «Моє серце пусте, як дзеркало – одеський епізод» із теоретичної перспективи нещодавніх дискусій щодо постгуманізму як нового напрямку в гуманітаристиці. Зокрема, тих дискусій, які були окреслені істориками Евою Доманською, Домініком Ла Капрою та Мареком Таммом в колективній програмній праці «*Debating New Approaches to History*» (2019). Ми пропонуємо використовувати теорію із нової гуманітаристики як каркас історико-мистецького, культурологічного аналізу сучасних художніх практик, які все більше відповідають на нові запити суспільства та є орієнтованими на роботу з нагальними питаннями нашого історичного часу: екологією, збереженням навколишнього середовища, розвитком міжвидової етики.

Така методологічна система веде до розкриття соціального та культурного значення мистецтва в планетарній перспективі. В нашому випадку, мистецький проект Жана Марії Тосатті слугує також принагідним вихідним матеріалом для постгуманістичних теоретичних міркувань “знизу” – дослідження окремого випадку для постановки нових наукових проблем та ре-актуалізації чи ре-артикуляції вже існуючих. Адже цей науковий напрямок ще не є чимось однорідним та остаточно сформованим. Так, проект італійського художника Жана Марії Тосатті, що був реалізований в 2020 році на просторах Куяльницького лиману (Україна), має спекулятивно-футуристичне спрямування, проблематизує актуальні питання нашого часу та зачіпає теми із низки дослідницьких міждисциплінарних проблем, що стосуються Антропоцену, міжвидової солідарності, онтологічного повороту та історії речей. Більше того, важливим тематичним аспектами твору є критичний підхід до антропоцентризму, а також до поняття прогресу.

Маніфестаційно звертаючись до локального українського контексту – середовища Куяльницького лиману та Куяльницького санаторію, митець Жан Марія Тосатті закликає врятувати це місце від екологічних проблем. Водночас, він також підіймає низку глобальних питань та виокремлює песимістичний образ для майбутнього людей як окремого біологічного виду в планетарній перспективі. Отже, в своїй інсталяції він зображує картину світу, яка залишиться опісля людського – постантропоцентричну, опісля геологічної епохи Антропоцену. Таким чином, постгуманістична історія Одеського епізоду має також функцію застереження і водночас є закликом до екологічної свідомості.

Ключові слова: Антропоцен, постгуманістична історія, акторно-мережева теорія, нова гуманітаристика, середовище, мистецтво.

Yurii POLISHCHUK,*orcid.org/0000-0002-5803-7143**2-nd year master's student at the Faculty of History
Taras Shevchenko National University of Kyiv
(Kyiv, Ukraine) yuriiy.polishchuk@ukr.net*

CONCEPTUALIZATION OF AN ART PROJECT «MY HEART IS A VOID, THE VOID IS A MIRROR – ODESSA EPISODE» IN THE CONTEXT OF POSTHUMANIST HISTORY

The article is devoted to the analysis of Gian Maria Tosatti's art project "My Heart is a Void, the Void is a Mirror – Odessa Episode" from the theoretical perspective of recent discussions on posthumanism as a new direction in the humanities. In particular, the discussions outlined by historians Eva Domanska, Dominick LaCapra, and Marek Tamm in the collective program work "Debating New Approaches to History" (2019). We propose to use the theory of the new humanities as a framework for art historical, cultural analysis of contemporary artistic practices, which are starting to respond more to new demands of society and are focused on working with relevant issues of our historical time: ecology, environmental protection, development of multispecies ethics.

Such a methodological system leads to the disclosure of the social and cultural significance of art from a planetary perspective. In our case, Gian Maria Tosatti's art project also serves as suitable source material for posthumanist

theoretical search "from below" – a case study that can lead to new scientific problems and re-actualize or re-articulate existing ones. After all, this scientific field is not yet something homogeneous and not finally formed. Thus, the project of Italian artist Gian Maria Tosatti, which was realized in 2020 in the Kuialnyk estuary (Ukraine), has a speculative-futuristic orientation, and problematizes current agendas of our time, touches upon topics of several research interdisciplinary issues related to Anthropocene, multispecies, ontological turn and history of things. Moreover, important thematic aspect of the work are a critical approach to anthropocentrism, as well as to the notion of progress.

Addressing the local Ukrainian context – the environment of Kuyalnik estuary and Kuyalnik sanatorium, the artist Gian Maria Tosatti urges to save this place from an environmental catastrophe. At the same time, it also raises a number of global issues and highlights the pessimistic image of the future of humans as a separate biological species in a planetary perspective. Thus, in his installations he depicts a picture of the world that will remain after the human – post-anthropocentric, after the geological era of the Anthropocene. Hence, the posthumanist history of the Odessa episode also has the function of a warning and, at the same time, is a call to new ecological consciousness.

Key words: Anthropocene, posthumanist history, actor-network theory, new humanities, environment, art.

Постановка проблеми. Стаття присвячена аналізу мистецького проекту “Моє серце пусте, як дзеркало – одеський епізод” в контексті теоретичних дискусій сучасної гуманітаристики в дусі постгуманізму. Зокрема, тих дискусій, які окреслені в колективній програмній праці істориків «Debating New Approaches to History» (2019, за редакцією М.Тамма та П. Берка). Сучасні мистецькі практики не можуть бути охарактеризовані формальним аналізом, а відповідно вимагають концепцій теоретичного дискурсивного поля, в якому вони і були створені.

Італійський митець Жан Марія Тосатті реалізував проект в 2020 році на березі Куяльницького лиману (Україна). Цей мистецький жест можна вважати сайт-специфічним, адже художник звертається до локального контексту, який він досліджував під час перебування в Україні. Однак, звертаючись до локальних екологічних проблем, він в більшій мірі підіймає питання планетарної перспективи та спекулює (і водночас застерігає) на тему майбутнього людських та не-людських суб’єктів та об’єктів в контексті Антропоцену.

В нашому випадку, мистецький проект Жана Марії Тосатті слугує також принагідним вихідним матеріалом для постгуманістичних теоретичних міркувань “знизу” – дослідження окремого випадку для постановки нових наукових проблем та ре-актуалізації чи ре-артикуляції вже існуючих. Адже сама галузь постгуманістичної історії є досить різноманітною та не остаточно сформованою, отже дослідження окремих випадків може прокласти шлях новим теоретичним конструкціям.

Аналіз досліджень. Звернемось до теоретичного каркасу нашого дослідження та відповідної перспективи, необхідної для аналізу мистецького твору Жана Марії Тосатті. В останні десятиліття в гуманітаристиці відбулося чимало змін пов’язаних із відповідним контекстом глобальних криз людства: екологічних катастроф, глобального потепління, масових вбивств, агресивного

капіталізму, тероризму та інших. Авангардні дослідницькі напрямки в гуманітаристиці, в тому числі історична наука, все більше стосуються переосмислення “людського” та мають направлення більшою мірою на те, як можна покращити світ та спільне існування (і творіння) із природою, екологією, тваринами, рослинами та речами тощо.

Такі процеси та відповідні тематичні спрямування стали популярні приблизно в той самий час і в мистецьких тенденціях. Зараз це є та тематика, яка є характерною для великої кількості виставкових проектів, музейних публічних програм та проблематизації в окремих мистецьких творах. Так, виставкові програми архітектурного бієнале 2021 року мають такі промовисті назви: «Серед різноманітних істот», «Як нові домогосподарства», «Як розвиваються спільноти», «Через кордони», «Як одна планета», що звучать як досить принагідні назви для курсів із екологічної гуманітаристики та теоретичних розмірковувань щодо мистецтва, що працює із цією проблематикою.

Історик Домінік Лакапра зазначає, що витoki цих тендецій можна шукати в постструктуралістських розмірковуваннях щодо реконтекстуалізації меж, критиці бінарних опозицій та підважуванні винятковості постаті людини, виокремленні негативних наслідків існування нарцисичного людського суб’єкту тощо (Tamm, Burke : 338-339). Це, безсумнівно, так і є, зазначені нами нові тенденції тягнуться до постмодернізму.

Однак, все ж, як окрема сфера досліджень, теоретично окреслена, починає формуватися із дискусій щодо Антропоцену. Так, в 2002 році з’являється стаття Пауля Крутцена “Geology of mankind”, де він проблематизує сучасне існування людства та пропонує поняття Антропоцену, що означає нову геологічну епоху, що прийшла на зміну Голоцену у 18 столітті разом індустріальною революцією. Нова епоха, в якій людський вплив на планету стає домінуючим, та це ще більше поглиблюється в 20 столітті, з пришвидшенням розвитку технологій,

глобалізацією, відповідним стисненням часу та простору. Процесами, які привнесли також із собою нові світові кризи та проблеми глобального характеру (Crutzen, 2002 : 23-25).

Це все перегукується із критикою понять прогресу та просвітництва. Відповідні міркування можна знайти в роботі Хінтона, де він пише про «темні сторони модерності» та до чого це може призводити (Hinton). Однак, ще Імануїл Кант в своєму столітті розмірковував щодо того, що прогрес технологічний може призводити до регресу морального.

Бруно Латур, зі свого боку, один із авторів акторно-мережевої теорії в контексті онтологічного повороту, де робиться наголошення на не-інтенціональній суб'єктності не-людських агентів, та їх відповідному бутті. Йдеться про речей, рослин, тварин тощо (Latour). Автори із плеяди теоретиків онтологічного повороту наголошують на спільному творенні світу. Анна Цінг, наприклад, визначає «історію» як «одну із багатьох траєкторій створення світу, людським та не-людським». Зараз існує досить дискусій про агентність речей, тварин, рослин, тобто, історія тут сприймається у взаємозв'язках людського та не-людського (Tamm, Burke : 7).

Гуманітаристика із цих розмірковувань все більше єднається з природничими дисциплінами, а історична наука черпає від останніх вже не менше натхнення, ніж з колишньої головної сорастиці - філософії. Історик Ева Доманська в своїй статті до програмного видання «Дебатуючи нові історичні підходи» окреслює постгуманістичну історію як новий напрямок історичної науки (Tamm, Burke : 327-338). Цей напрямок можна можна вважати своєрідною відповіддю на заклик Фредріка Джеймсона «врятувати майбутнє» (Tamm, Burke : 345).

Зі свого боку, історія мистецтв, як частина історії може запропонувати свої міркування з цієї проблематики, зокрема через аналіз мистецьких творів подібного спрямування. Ці теоретичні маршрути оприявнює і художник Жан Марія Тосатті, твір якого більш детально розглянемо далі.

Мета статті – проаналізувати мистецький проект “Моє серце пусте, як дзеркало – одеський епізод” із постгуманістично теоретичної перспективи. Важливо, з одного боку різнобічно концептуалізувати сам мистецький твір, адже ця інформація може в майбутньому стати при нагоді історикам мистецтв, працівникам музеїв, кураторам виставкових проектів. З іншого боку, виокремити постгуманістичні варіації роботи митця, адже його твори створюють своєрідну спекуля-

тивну реальність та є предиктивним розмірковуванням на рахунок можливих векторів розвитку майбутнього.

Виклад основного матеріалу. По-перше, з'ясуємо його роботу із локальним - місцем Куяльницького лиману. Сама інсталяція розташовується на березі лиману, біля санаторію Куяльник. Митець встановив ліхтарі на болоті лиману та зробив технологічно можливим їх роботу, тому вони функціонували - випромінювали світло в незвичному для себе, досить апокаліптичному пейзажі лиману. Робота художника є досить маніфестаційною, адже, з одного боку, закликає до збереження місця, що перебуває на межі екологічної катастрофи, а з іншого – звертається до усього людства та закликає до екологічної відповідальності (зазначимо, що в англійському слові responsibility фігурують відразу поняття відповіді та здатності). Це є його роботою із серії епізодів в різних європейських містах. Митець, звертаючись до локальних контекстів, осмислює кризові явища Західної цивілізації.

Самі ліхтарі є пророкуванням художника про те, як виглядатиме ландшафт опісля зникнення людства. Тобто, твір створює темпоральну картину світу, де на березі Куяльницького лиману співіснує сучасне та майбутнє. Можна тут звернутися до історичних напрацювань Рейнхарта Козеллека, який вспереч хронологічних лінійних підходів в історіографії, заміняв більш складним та неоднорідним поняттям темпоральності (Jordheim : 151-171).

Апелюючи до історії мистецтв, з'ясовуємо, що електричне світло зображували часто в своїх роботах італійські футуристи, наприклад, лампи та ліхтарі з'являються на полотнах Джакомо Балли (зокрема, «Вуличний ліхтар», 1910). Однак, бачимо, що у випадку Жана Марії Тосатті до сприйняття технологічного прогресу застосований критичний підхід.

Електричне світло, що було одним із здобутків індустріальної революції, на думку митця, ще довго горітиме. І це цілком можливо у зв'язку із перспективою розвитку відновлювальної енергетики. Художній жест Тосатті співзвучний з науково-популярною працею Алана Вайсмана «В світі без нас», де автор спеклює на тему майбутнього – того, що залишиться від людської інфраструктури коли саме людство зникне; яким стане планета та навколишнє середовище (Weisman).

Водночас, роздуми художника хоч мають песимістичне пророкування для людства, однак не для планети. Так, на він звертає увагу на те, що світ продовжить існувати і без людей. Речі, при-

родні елементи, створені людиною технологічні засоби, продовжать свою історію. Однак, вже без написаного на аркуші історичного нарративу.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що художник Жан Марія Тосатті працює з темами екології, антропоцену, постантропоцену, прогресу, плоскими онтологіями, темпоральністю, спекулятивно розміркуючи

про майбутнє світу. Одеський епізод є історією і застереженням. Автор закликає зберегти місце Куяльницького лиману, врятувати від екологічної катастрофи та водночас звертається до усього людства бути екологічно свідомими. Зазначимо також, що цей мистецький твір має перспективу подальшої участі в наукових дискурсах у ролі case study для сучасних гуманітарних напрацювань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Crutzen P. Geology of Mankind. *Nature* (London), 2002-01-03, Vol.415, p. 23-25.
2. Hinton A.L. *Annihilating Difference. The Anthropology of Genocide.* Berkeley:University of California Press, 2002, p. 419.
3. Jordheim H. Against Periodization: Koselleck's Theory of Multiple Temporalities. *History and theory*, 2012, Vol. 51(2), p. 151-171.
4. Latour B. *Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network-Theory.* Oxford: Oxford University Press 2005, p. 312.
5. Tamm M., Burke P. *Debating New Approaches to History.* Bloomsbury Publishing, 2019, p. 371.
6. Weisman A. *The World Without Us,* New York: Thomas Dunne Books/St. Martin's Press 2007, p. 314.
7. Доманська Е. Історія та сучасна гуманітаристика. Київ Ніка-Центр 2012, p. 263.

REFERENCES

1. Crutzen P. Geology of Mankind. *Nature* (London), 2002-01-03, Vol.415, p. 23-25
2. Hinton A.L. *Annihilating Difference. The Anthropology of Genocide.* Berkeley:University of California Press, 2002, p. 419.
3. Jordheim H. Against Periodization: Koselleck's Theory of Multiple Temporalities. *History and theory*, 2012, Vol. 51(2), p. 151-171.
4. Latour B. *Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network-Theory.* Oxford: Oxford University Press 2005, p. 312.
5. Tamm M., Burke P. *Debating New Approaches to History.* Bloomsbury Publishing, 2019, p. 371.
6. Weisman A. *The World Without Us,* New York: Thomas Dunne Books/St. Martin's Press 2007, p. 314.
7. Domanska E. *Istoriia ta suchasna humanitarystyka [History and Contemporary Humanities]* Kyiv Nika-Tsentr 2012, p. 263 [in Ukrainian]